

Hans Anten

Jacques Kruithof, *Tussenspraak. Essay over literatuur en literatuurwetenschap*. 's Gravenhage 1982.

Als bekend zijn er de laatste jaren nogal wat bezwaren tegen de de literatuurwetenschap ingebracht. Het waren vooral essayisten en literaire critici die de wetenschappelijke studie van literatuur attaqueerden, met als gevolg dat de van ouds bestaande tegenstelling tussen literatuurlijkheids (amateurs) en -wetenschappers allengs groter werd. Bezorgdheid over dat toenemende antagonisme en het cultiveren van de vijandschap is voor Jacques Kruithof een van de drijfveren geweest voor het schrijven van dit pamflet.

In de inleiding illustreert Kruithof aan de hand van veel citaten dat 'de moderne literatuurwetenschap in de republiek der letteren slechte papieren heeft'. Alvorens in te gaan op de bezwaren van de amateurs, laat Kruithof de verschillende soorten reacties op literatuur de revue passeren: o.a. de literaire kritiek, de essayistiek, de literatuurgeschiedenis (hoofdstuk 2) en de literatuurwetenschap (hoofdstuk 3). Ook al voelt Kruithof zich meer waarnemer dan partijganger, de beschrijving van algemene tendensen in de huidige literatuurwetenschap verradt vooral de partijganger. Zo is, denk ik, het gesignaleerde tertiaire karakter van de tegenwoordige literatuurwetenschap, waardoor Kruithof het verschil met de secundaire literatuur van de amateur kan accentueren, minder algemeen dan wordt gesuggereerd. Het is toch voornamelijk de steile 'methodologische fractie' die vindt dat de onderzoeker zich slechts kan bezighouden met wat *anderen* over literatuur en literatuurbeschouwing te berde hebben gebracht, omdat interpretaties en waardeoordelen de toets der neopositivistische wetenschappelijkheid niet kunnen doorstaan. Dat deze en soortgelijke opvattingen de literatuurwetenschap voor de buitenwacht in een enigszins geïsoleerde positie hebben gedreven - Kruithof wijst daarop -, is te betreuren maar zeker waar.

Het vierde hoofdstuk geeft een uitstekend overzicht van de recente kritiek op de literatuurwetenschap. Kruithof onderscheidt vijf categorieën: het gebrek aan stijl en de overvloed van jargon, het ontbreken van een wetenschappelijke beschrijving van 'goede literatuur', het te veel aan pretentie, het geringe rendement, en de 'onmetelijke' afstand tussen de literatuurwetenschap en de literatuur zelf. Een enkele kanttekening. Terecht stelt Kruithof dat het vooral door Karel van het Reve gewraakte jargon - de zgn. metataal -, voor de literatuurwetenschap weliswaar onontbeerlijk is, maar dat het (beperkte) gebruik van die vaktaal de toegankelijkheid zeker niet in de weg hoeft te staan. Literatuurwetenschappelijke publicaties die dat aantonen zijn tegenwoordig gelukkig geen uitzondering meer.

Nauw samenhangend zijn de verwijten die betrekking hebben op de niet geringe pretentie en de tegenvallende prestaties. Kruithof noemt drie hoofdoorzaken voor het nagenoeg ontbreken van rendement: het 'navelstaren', d.w.z. het 'langdurig en ostentatief verwijlen bij de methoden, een toevlucht zoeken bij hulp- en modelwetenschappen als informatietheorie, taalkunde en sociologie, veelvuldige verwijzingen naar denkbeelden en begrippen van anderen'; het stelselmatig formuleren van vrome wensen en ambitieuze plannen; en de 'onbetamelijke abstractie' zoals die tot uiting komt in het zoeken naar generalisaties, naar het systeem dat ten grondslag zou moeten liggen aan individuele teksten. Het zal duidelijk zijn dat Kruithof hier niet *de* literatuurweten-

[p. 460]

schap, maar de eerder genoemde methodologische fractie (Verdaasdonk, Van Dijk c.s.), de 'extreem theoretiserende vleugel van het vak' aanwijst als de schuldige. In die hoek zitten ook

degenen die Kruithof verantwoordelijk acht voor de ontmenselijking en steriliteit die veel critici de literatuurwetenschap toeschrijven. Op grond van zijn inventarisatie komt Kruithof tot de conclusie dat het 'beeld' van de literatuurwetenschap, als 'tegenbeeld' van de literatuur zelf, in hoge mate bepaald wordt door de dogmatische theoretici. Recente ontwikkelingen tonen echter steeds meer de juistheid van de volgende uitspraak, die aangeeft dat de verhoudingen thans anders liggen: 'De gedachte dringt zich op dat niet 'de' literatuurwetenschap, maar de heer Verdaasdonk met zijn kornuiten in een isolement verkeert.'

In het vijfde en zesde hoofdstuk bespreekt Kruithof o.a. wat volgens hem kenmerkend is voor de huidige literatuurwetenschap en alom instemming heeft gekregen: de verbanning van de introspectie (interpretatie, evaluatie), het gebruik van een zo exact mogelijke meta taal, en het bestuderen, naast de analyse, van de receptie van literaire teksten. Daarnaast worden in deze hoofdstukken behartenswaardige opmerkingen gemaakt over wat de buitenwacht kan en mag verwachten van de literatuurwetenschap en de plicht tot verantwoording die de literatuurwetenschap heeft ten opzichte van die buitenwacht. Ook hier een enkele kanttekening. Het lijkt Kruithof 'heel verstandig', teneinde wetenschap te kunnen bedrijven, dat subjectiviteit (introspectie) in de ban is gedaan. Interpretatie en evaluatie zijn uit het takenpakket van de literatuurwetenschap geschrappt, aldus Kruithof. Ik geloof dat hij hier wat te absoluut is. Natuurlijk, binnen het kader van een neopositivistische verklaringsmethodologie zijn uitspraken over literatuur strijdig met de eisen die door Popper, Hempel e.a. aan wetenschap worden gesteld. Maar voor wie zich niet onderwerpt aan de rigueur van deze wetenschapsopvatting (en dat zijn er velen) is het bijvoorbeeld heel wel mogelijk het doen van voorlopige en corrigeerbare voorstellen over meerduidige tekens (interpretaties) als een legitieme wetenschappelijke bezigheid te kwalificeren, waarbij het streven naar explicietheid, controleerbaarheid en intersubjectiviteit niet in het gedrang hoeft te komen. (Zie bijv. *Over gedichten gesproken*. Groningen 1982 en J.J. Oversteegen, *Bepervingen*. Utrecht 1982, hoofdstuk V). In een nawoord blijkt dat Kruithof zijn stelligheid enigszins afzwakt als hij zegt, wijzend op de proefschriften van Mosheuvel en Van de Watering, niet te weten of de interpretatie nu werkelijk overboord is gezet. Bovendien stelt Kruithof dat als de interpretatie in de literatuurwetenschap niet meer wordt toegelaten en het avontuur en de onzekerheid derhalve daarin verdwijnen, voor hem de navelstreng is doorgesneden, 'dan heeft dat vak niets meer met het forum, dus ook met mij, te maken.' Ik denk dat het zover niet hoeft te komen; zijn vrees voor deze onverstandige ontwikkeling is te groot.

In zijn tussenspraak heeft de amateur die Kruithof nadrukkelijk wenst te zijn, zich rekenschap willen geven van zijn positie in het midden van het metaforische lijnstuk waarop de 'beroepsdwarsliggers' en de 'onverbeterlijke methodologen' de twee uiterste plaatsen bezetten. Het is die positie, aan weerszijden van het midden, waar de bereidwilligheid zich met elkaar te verstaan het grootst is. Voor wie zich daar bevindt heeft Kruithof zijn essay geschreven.

Tussenspraak is niet alleen een overtuigend pleidooi voor een vruchtbare wisselwerking tussen amateurs en academici, maar ook voor de meer praktische disciplines als

[p. 461]

het comparatisme en de literatuurgeschiedenis. Wat dat laatste betreft zal Kruithof met genoeg hebben kunnen constateren dat hernieuwde aandacht voor de literatuurgeschiedenis inmiddels onmiskenbaar aanwezig is.

Universiteit Utrecht

Uit: De nieuwe taalgids 76 (1983), p. 459-461